

Érdekes, hogy a magyar tudományos irodalom Rumynak erről a munkájáról elfelejtkezett. Nem szerepel Kőrösi László biográfiájában sem,¹¹ aki tételesen felsorolja Rummy műveit. Hiányzik Petrik bibliográfiájából,¹² és Szinnyei lexikonjából is.¹³ Ennek a következménye az, hogy a művészettörténeti említések sem térnek ki arra, hogy itt nemcsak magyar témájú vedutákkal van dolgunk, de a ritka és értékes kötet egy – bár jórészt német nyelven író – hazánkfia nevét ismertette meg külföldön. A feledés okát abban kell keresnünk, hogy a Széchényi Könyvtárban nem volt meg a kötet teljes példánya, csak 1980-ban szerezték meg a reprint kiadást. A *Donau-Ansichten* címlapján kívül egyedül a Wurzbach lexikonban találjuk meg Rummy nevét.¹⁴ Ennek következtében a későbbi német irodalom is számon tartja.¹⁵

Nem lehet most feladatunk Rummy irodalmi jelentőségének meghatározása, vagy annak megítélése, hogy munkássága hogy viszonylik a magyar irodalomtörténethez, ezért nem tartjuk szükségesnek az újabb irodalom áttekintését, elég ha megemlítjük, hogy Szerb Antal „csodálatos tevékenységű”-nek nevezi,¹⁶ és az ő írásai jelentik a 19. század elején az egyik vékony eret, amelyen a németül olvasók a magyar irodalomról tudomást szerezhettek. Német anyanyelvű hazánkfia e népszerűnek szánt, anyagi nehézségekkel terhelt bécsi évei folyamán írott munkája mindenestre megérdemli a beillesztést a magyarországi német irodalom történetébe. Ennek megfelelően megállapíthatjuk, hogy Claudio Magris szép és tanulságos *Duna* könyvében, ahol a téma korábbi feldolgozásaira hivatkozik,¹⁷ helye volna Adolf Kuniké képesszeállításának is.

RÓZSA GYÖRGY

Adatok I. (Nagy) Lajos király korának képzőművészetéről a felvilágosodás és a korareformkor hazai sajtójában. A felvilágosodás és a korareformkor hazai sajtóirodalma nemcsak a kortárs honi és külföldi képzőművészet és művészeti élet eseményeiről tudósított, hanem – a művelődési eszmény erősödésével párhuzamosan – figyelmet szentelt a nemzeti művelődés fénykoraiként értékelt korábbi időszakoknak is. A képzőművészetnek és irodalomnak a literátus, tudós réteg képviselői között toposzszerűen emlegetett Mátyás-kori virágzása¹ mellett – amelynek legfontosabb eseményei és eredményei még a magyar művelődési viszonyok iránt többnyire kritikus külföldi tudósok és utazók²

¹¹ KÖRÖSY László: *Rummy élete*. Bp. 1880. 92–96.

¹² PETRIK Géza: *Magyarország bibliographiája 1712–1860. III.* Bp. 1891. 257–258.

¹³ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. 11. köt. Bp. 1906. 1392–1399.

¹⁴ WURZBACH, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 27. köt. Wien, 1874. 265.

¹⁵ THIEME–BECKER: *i. m.* 22. köt. 105. – NEBEHAY–WAGNER: *i. m.* II. 336. sz. 119. – SAUR: *i. m.* 34. köt. 42.

¹⁶ SZERB Antal: *Magyar irodalomtörténet*. Bp. 1935. 275.

¹⁷ MAGRIS, Claudio: *Duna*. Ford. KAJTÁR Mária. Bp. 1992. Például Sigmund von BIRKEN 1664-ben megjelent *Donau-Strandja*, és Luigi Ferdinando MARSIGLI Duna-térképe 1726-ból, 33. és 41.

¹ A Janus Pannonius költészetét értékelő ún. Janus-hagyomány történetéhez pl. vö.: GERÉZDI Rabán: *Egy költői hírnév története*. = Irodalomtörténeti Közlemények 1962. 720–732; SZELESTEI N. László: *Adatok Janus Pannonius 18. századi ismeretéhez*. In: *Janus Pannonius és a humanista irodalmi hagyomány*. Szerk.: JANKOVITS László, KECSKEMÉTI Gábor. Pécs, PJTE, 1998. 51.

² Mátyás király gazdag budai könyvtáráról és a palotát egykor díszítő, 1526-ban Konstantinápolyba hurcolt három bronzszoborról pl. számos külföldi látogató mellett Edward Browne angol utazó is részletesen beszámolt. BROWNE, Edward: *Durch Niederland, Teutschland, Hungarn, Serbien, Bulgarien... gethane gantz sonderbare Reisen...nunmehr...in die Hoch-Teutsche übersetzt...*

előtt is ismeretesek voltak – a sajtóban több tudósítás és tanulmány foglalkozott Nagy Lajos korának művészeti emlékeivel. Néhányuk összegyűjtése – a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumában 2004-ben megrendezésre kerülő nagyszabású Mariazell-kiállítás tükrében – talán nem lesz időszzerűtlen.

Az említések egy részét azok a napihírek³ és reklámok tették ki, melyek publicisztikai jelleggel, közhelyszerűen hivatkoztak a Nagy Lajos uralkodása alatti kulturális-művészeti virágzás hagyományára. A budai királyi egyetemen 1784-ben rendezett ünnepségen – olvashatjuk a Keresztury József bécsi udvari ágens által indított latin nyelvű *Ephemerides Vindobonenses*-ben – Szerdahelyi György esztétika professzor a Curia jelenlévő képviselői előtt a szépművészeteknek és a tudományoknak I. Lajos és Corvin Mátyás uralkodása alatti dicsőséges, fényes kezdeteiről, illetve Mária Terézia és I. József alatti virágzásáról beszélt.⁴

A mariazelei kegyhely⁵ meglátogatása és megajándékozása nemcsak a mélyen vallásos Mária Terézia uralkodása idején, hanem később is gyakran szerepelt a fejedelmi programokban. 1802-ben – tudósított a *Bécsi Magyar Hirmondó* – a Bécsből Olaszországba utazó nápolyi királyné és családja Sankt Pöltenen keresztül Mariazellbe érkezett.

„Itt, az Iső Lajos Magyar Király által építtetett nagy templomban, mellyben áll a' B. Sz. Mária tsudákat tett képe, végezte ájtatosságát Ő Felsege egész Királyi Familiájával egygyütt; a' hova egy drága ajándékot is vitt magával a' Felseges Királyné, melly tiszta ezüsből készült itten, [azaz Bécsben, P. J.] 's azon nagy asztalnak, a' nép felé szolgáló oldalát fogja be egészszen, a' mellyen Misét mondanak a' B. Sz. Mária oltára előtt. Ezen a' nagy ezüst táblán ki vagynak ezüsből tsinálva nem tsak az örök emlékezetű Mária Theresia Királynénknak Magzatjai, hanem a' Felseges Nápolyi Királynének Maradékai is.”⁶

Nürnberg, (verlegts Johann Zieger) 1686. 93–94. (Eredeti kiadása: *A brief account of some travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly, Austria...* London, 1673.) vö.: BALOGH Jolán: *A művészet Mátyás király udvarában. I–II.* Bp. 1966. 141.

³ 1778-ban a pozsonyi kórház építéskor I. Lajos és Zsigmond korában vert pénzeket találtak. *Pressburger Zeitung* 1778. 43. sz. 1. n.

⁴ „Buda, 13. Sept. Cum Regia scientiarum Vniuersitas 6. h. m. annum scholasticum et suam hac in vrbe in annum septimum commorationem terminaret, Programma Georgius Aloysius Szerdahely, Aesthetics Doctor, praesentibus vtriusque Curiae membris, habit, tantaque cum facundia disseruit, vt ab omnibus eximia laude ornaretur. Elegantissimo nempe sermone praeclara bonarum artium et scientiarum in Hungaria, regnantibus Ludouico I. et Mathia Coruino, initia, tum felices, Augusta Maria Theresia Regina, earum progressus breui compendio complexus est, ac denique Augustissimi Imperatoris ac Regis Josephi II. paternam in transferenda Pesthinum scientiarum Vniuersitate prouidentiam ingenue dilaudauit.” *L. Ephemerides Vindobonenses* 1784. 458. A lapról vö.: *A magyar sajtó története. I. 1705–1848.* Szerk.: KÓKAY György. Bp. 1979. 66–68.; BUZINKAY Géza: *Kis magyar sajtótörténet.* Bp. 1993. 10.

⁵ A legenda szerint 1363-ban a többszörös túlerőben lévő pogányok ellen készülő I. Lajos király hadisátrában Szűz Mária képe előtt imádkozott. Az uralkodó álmában megjelent Mária, aki győzelmet ígért neki, s megparancsolta, hogy a győzelem után tiszteletére Zellben pompás templomot építsen. Hogy a királynak ne legyen kétsége, Szűz Mária az asztalon lévő szentképet az alvó uralkodó mellére helyezte. Az álmából felriadt király szíve harcra gerjedt, s vitézei segítségével győzedelmeskedett az ellenségen. Vö.: SCHERER, P. Henrico: *Atlas Marianus.* Mainz, 1702, 55.; SZILÁRDFY Zoltán: *Barokk szentképek Magyarországon.* Bp. 1984, 14. kép.; BARNÁ GÁBOR: *Máriacell és Magyarország. Adalékok a Celli Mária – Magna Domina Hungarorum hazai tiszteletéhez.* = *Ars Hungarica* 1997. 1–2. sz. 199–200.

⁶ *Bécsi Magyar Hirmondó* 1802. II. 137–138.

A Kultsár István szerkesztésében megjelenő *Hazai Tudósítások* hasábjain Marczinkay Elek „Képiró” 1807-ben a reklámszempontokat sem nélkülöző hosszú programírást közölt. A cikkben – amelynek végén felajánlotta festői szolgálatait a művészeteket támogatni szándékozó hazafiaknak – a szépmesterségek hazai fejlesztésének szükségességét hangoztatta. Feleslegesnek ítéli,

„hogy hosszasan előadja, mennyi ditsőséges előkelés háramlik a’ szép mesterségekből minden Nemzetekre, a’ hol ezek menedék helyet és nagy lelkű védelmezőket találnak. – Elmúlt Görög Ország és néma emlékezetét tsupán a romló időnek megemésztő kezeitől fön maradt ritkaságiban szemlélhetjük felséges remekeit, a’ melyeket a’ máj tudós világ vetekedve tsudál.” „Mennyire betsülnénk mi Istváninknak, Lajosinknak és egy elfelejthetetlen, és halhatatlan Mátyásunknak képeiket, ha ezek eredeti valóságokban megvolnának!”⁷

Annak a korban gyakran hangoztatott nézetnek a visszhangjával találkozunk itt, mely szerint a korábbi időszakokban a magyaroknak is voltak nagyszerű művészeik és nagylelkű mecénásaik, a művészeti emlékek azonban az állandó háborúk miatt szinte teljesen elenyésztek.⁸ A nemzeti művelődés hívei ezzel a gondolatmenettel kívánták azt az elsősorban külföldiek által hangoztatott véleményt cáfolni, miszerint a magyarok csak a fegyverforgatásra alkalmasak, a művészetek és a tudományok művelésére és élvezetére nem.⁹ Ugyanez a szemlélet fogalmazódik meg – a megmaradt hazai művészeti emlékek védelmének fontosságára figyelmeztető utalással kiegészítve – az újság egy másik tudósításában is: Nagy Lajos székesfehérvári kápolnája nemcsak az építető emlékezetét, hanem „Nemzetünk ditsőségét” is megörökítette volna, ha a költségek kiméltése végett a legutóbbi időkben le nem rombolják, hiszen a történelem viharai ellenére fennmaradt művészeti emlékek „a’ Magyarok jó ízlésének tanúbizonyságai”.¹⁰

A Nagy Lajos korának művészetével foglalkozó sajtóemlékek másik csoportját azok a tanulmányok és műismertetések tették ki, amelyek az uralkodó korából fennmaradt, illetve abból az időszakból származónak vélt építészeti, képző- vagy iparművészeti emlékekkel foglalkoztak. A Bécsben 1771 és 1776 között Tersztyánszky Dániel által szerkesztett, de valójában a bécsi udvari könyvtár

⁷ Hazai Tudósítások 1807. II. 163–164. Marczinkay a Ditső Nemzethez címzett, olaszországi tanulmányútjához támogatókat kereső későbbi felhívásában fontosnak tartja az irodalmi műveltség hagyományának ápolását is: „Most ujjollag... a’ Nemzet legfelfelhetőbb kintsét, az ő halhatatlan ’s mind eddig megörzött örökségét, az Árpádok, Istványok, Lászlók, Andrások, Lajosok, és Mátyások nyelvét, nemzeti méltóságára emelni kívánnya...” L.: Hazai és Külföldi Tudósítások 1826. I. 1. levél toldaléka, 4.

⁸ Nekünk is voltak jeles képiróink, például Kupeczky János, Mányoky Ádám, Oeser Frigyes – írja Marczinkay – legtöbbjük azonban a mostoha körülmények miatt külföldre kényszerült. Tervbe vett itáliai tanulmányútján a festészetben való tökéletesedés mellett felkeresné a dicsőséges magyar múlthoz kapcsolódó műalkotásokat, s lemásolná az itáliai múzeumokban található magyar vonatkozású festményeket, hogy a Nemzeti Múzeumban kiállíthassák őket. L.: Hazai és Külföldi Tudósítások 1826. I. 1. levél toldaléka, 1–8.

⁹ TARNAI Andor: *Extra Hungariam non est vita...* (Egy szállóige történetéhez.) Bp. 1969.; PAPP Júlia: „...nem szűkölködik már a Magyar a’ Kultúrában...” (A művelődési téma a 19. század hazai képzőművészetében – egy nemzet-karakterológiai toposz változásának tükrében.) = *Művészettörténeti Értesítő* 2001. 3–4. sz. 294–296.

¹⁰ Hazai Tudósítások 1806. 235–236.

tudós igazgatója, Kollár Ádám szellemi irányításával megjelent magyar érdeklődésű, német nyelvű folyóirat, az *Allergnädigst privilegierte Anzeigen*¹¹ a mariazelli kegytemplomról közölt ismertetést. Az 1772–73-ban megjelent cikksorozat¹² a *Sechstes Jahrhundert der zu Mariam nach Zell in Steyermark angefangenen Wallfahrt, mit dazu gehörigen Nachrichten, herausgegeben von P. Bertholdo Sternegger, des H. Benediktordens im Stift St. Lambrecht Professoren, und Schatzmeister alldort. Steyr gedruckt bey Gregori Menhardt, im Jahre 1758.* című könyvet mutatta be. A cikksorozat „von R” monogrammal jelzett szerzője írt a templom építéséről, kincstárának bővítéséről, a későbbi fejedelmi látogatásokról. Említést tett a Nagy Lajoshoz kapcsolódó képcsodáról¹³, s a magyar királynak az építésben játszott szerepéről.

„Ludwig der erste König in Ungarn ließ dieses Gebäude gänzlich wiederreissen, und baute an dessen Stelle, ein anders weit herrlichers dergestalten, daß nur die heilige Kapelle alleine ohne Veränderung stehen geblieben; Er versahe zugleich dasselbe, nach dem Zeugniß des Johann Thurócz, mit allerhand zum Gottesdienst gehörigen Gefäßen, Kelchen, Büchern verschiedenen kostbaren Kirchengerräthe und einem Kelch von purem Golde.”¹⁴

A bemutatott könyvből vett idézetekből az olvasó megismerhette az emlékegyüttessel foglalkozó jelentősebb régebbi leírásokat, krónikákat, tudósításokat is.

Nagy Lajos lányának, Mária királynének egykori tulajdonosként való szerepeltetése merült fel a *Hazai Tudósítások* 1807. évfolyamában közölt, a tornai templom ezüst kelyhéről szóló írásban. A szerző a kehely részletes leírása után kitért az emlék eredetének kérdésére is. Azt a vélekedést, mely szerint az ötvösmű II. András feleségének, a Bánk bán által meggyilkolt Gertrudisnak „ajándéka” lett volna, teljesen elvetette, „mert Andrásnak 3 felesége közül egy sem volt Mária nevezetű, ez a’ kehel pedig Mária kegyességére utal.” Elfogadhatóbbnak véli azok feltevését, akik „Nagy Lajos’ Leányát, Maria királynét, ki 1382 tájon kezdett uralkodni, mint ezen kehelnek szerzőjét, tisztelik. Ezek vélekedésének kedvezni láttatnak a’ 14dik Századból némelly reánk maradott szép régiségeknek hasonló maradványai.” Ismertet ugyanakkor egy újabb nézetet is, amely szerint a kehely IV. Béla özvegyének, Laskaris Máriának „jótéviségétől származott” volna.¹⁵ Bár a szerző neve nem szerepel az újságban, személye az újabb kutatások alapján azonosítható. A cikk szövege pontosan megegyezik ugyanis azzal a leírással, amely az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található „Collectio Manuscriptorum argumenti varii...” című kolligátumban olvasható. Ezt a történeti feljegyzéseket is tartalmazó kéziratot 1856-ban Veszerle József özvegye ajándékozta a könyvtárnak, a tornai kehelyről szóló tudósítás szerzője tehát a tudós numizmata volt.¹⁶ A kehely

¹¹ *A magyar sajtó története... i. m.* 1979. 63.

¹² *Allergnädigst privilegierte Anzeigen* 1772. 282–284, 290–292, 298–301, 314–315, 321–323, 337–341, 361–363, 369–372, 386–388, 393–394, 1773. 33–34.

¹³ *Allergnädigst privilegierte Anzeigen* 1772. 338.

¹⁴ *Allergnädigst privilegierte Anzeigen* 1772. 315.

¹⁵ *Hazai Tudósítások* 1807. I. 402–403. A tornai kehelyről I.: H. KOLBA Judit: *Szent Borbála kehely.* = Művészet, 1983. 4. sz. 14–17.; *Művészet Zsigmond király udvarában 1387–1437.* Katalógus. Bp. 1987. Szerk.: BEKE László, MAROSI Ernő, WEHLI Tünde. Ebben az Ö.9. katalógusszám alatt K. J. (Kolba Judit): *Kehely Tornáról.* II. 415–417.

¹⁶ KERNY Terézia: *Bibliográfiai adalék a tornai kehely kutatástörténetéhez.* = *Ars Hungarica* 1993. 2. sz. 219–221.

készítetője egyébként az ötvöstárgyon található címer alapján Özdögei Besenyő Pál horvát-szlavón bán volt, aki hivatalát a 15. század elején viselte.¹⁷ A kehely a *Hazai Tudósítások*-beli írás megjelenése után néhány évvel, 1815-ben buzini gróf Keglevich Jánosnak, a templom kegyurának ajándékként a Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került.

A felvilágosodás és a korareformkor hazai sajtójában kibontakozó, a honi művészeti, építészeti emlékek felkutatására, megismertetésére és megmentésére irányuló mozgalom¹⁸ képviselői kiemelt figyelmet fordítottak a székesfehérvári főtemplomra, amelyet egy kápolnával egykor Nagy Lajos király is bővített. 1806-ban a *Hazai Tudósítások* művészetben jártas szerzője a Westminster apátsággal, az Escoriallal, a francia St. Denis apátsággal vetette össze a középkori magyar királyok koronázó és temetkező helyének egykori fényét és jelentőségét. A régi síremlékek, címerek, boltozati díszek mellett ismertette a szentélyhez kapcsolt Nagy Lajos kápolna szépségét.

„Ezen kápolna mintegy 10 ölnyi magasságú ékes épület vala, merő faragott kövekből készült, boltozatjainak hajlásain a' Magyar Országhoz kaptolt Tartományoknak márványból faragott czímerei függöttek, régi szokás szerint hajó formára az eleje boltozatokkal fel volt emelve, és így két részre osztva. A' Magyar Régiségnek ily ditsőséges maradványát és Fejérvár régi fényességének kiseded, de jeles képét már Nagy Ignác első Püspök Úr nem isteni szolgálatra, hanem eleség tartásra fordította, és a' Fő Templomnak oszlopait, mellyekhez volt kaptsolva ezen Kápolna, a nagy köveket máshová akarván fordítani, ledöntötte... Így a' kápolna boltozatain olly repedéseket okozott, hogy a' mostani Püspök...tanácsosabbnak ítélte, hogy a' Magyar régiségnek ezen szép kintsét elrontassa.”¹⁹

A Szent István által épített főtemplom jobb oldalán Nagy Lajos kápolnája állott, bal oldalán pedig – olvashatjuk Fejér Györgynek a Székesfehérvár történetét és művészeti emlékeit ismertető írásában is –

„Corvinus Mátyás Király' Kápolnája, a' mostani Püspöki Udvarban: hajó formájú, 's ékes készületű volt; fenn állott 1800. eszt.eig; Boldogult Milassin Miklós püspöktől rész szerént öszvedülésének veszedelmére nézve, rész szerént, hogy a' Püspöki háznak köveket szerezzen, lerontatott föld színig. Fundamentomi maiglan a' földben vannak. 1789. esztendeig Isteni szolgálatot tartatott benne a' német Hívek' számára...”²⁰

¹⁷ LÖVEI Pál: *Néhány címeres emlék a 14–15. századból.* = Művészettörténeti Értesítő 1991. 1–2. sz. 49–67, ebben Özdögei Besenyő Pál kelyhe: 49–51.

¹⁸ PAPP Júlia: *Hazai művészeti, régészeti és építészeti emlékek ismertetése a felvilágosodás és a korareformkor sajtójában. (Adalékok a műemlékvédelmi gondolkodás kialakulásához.)* = Magyar Műemlékvédelem (Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve, 1991–2001) (11.) 2002. 31–78.

¹⁹ A tudósító az íráshoz fűzött jegyzetben is a hazai műemlékek – köztük az esztergomi Porta Speciosa – pusztulását fájjalja: „Nagy Szerentsétlensége Hazánkknak, hogy a' Mesterségeknak szép művei, és a' Magyarok jó ízlésének tanubizonyosságai részszerént a' vad Szomszédok ellenséges pusztításai; részszerént véletlen esetek által elenyésztek. Így az Esztergomi Fő Templomot és annak Bizantiumi Görög Kőfaragók által mozaik módon felékesített márvány nagy Ajtaja puskaporral vi-gyázatlanul hányatván a' melléke öszvedöntetett Gróf Barkótzai Ferencz alatt...” L.: *Hazai Tudósítások* 1806. 235–236.

²⁰ Tudományos Gyűjtemény 1818. VI. 42–43.

A székesfehérvári bazilika megmaradt részeinek pusztulását a kor neves gyűjtője, Jankovich Miklós²¹ is fájalta.

„Láttam” – írja – „ditsöült Sz. István Apostoli buzgósága” világszerte híres maradványát, a’ Magyarok’ Nagy Asszonya’ gazdag templomának éjszaki oldalát, a’hoz ragasztott bálvány kövekből ékesen faragott sudaras oszlopokat, és ezekből kihajlott külömbféle állatoknak, ’s Képzeteknek kimetszésével ékesített boltozatok’ karjait. – Láttam ennek tulsó oldalán még harmad részben fedél alatt, első Lajos Királytól tizenöt öl hosszúra kőből faragott boltozatra, hármás padolat osztályra felségesen épített, és régisége által már egészen setét éjjelben borult a’ Prépost’ udvarában helyzetett Kápolnát, mellynek magasságát kívülről közel 14 öltre tartottam, és a’ mellyben 1793–5 esztendőknben többszöri ízben ájtatoskodtam de tavali esztendőben ennek elpusztított helyén már üres udvarhelyet találtam.”²²

Azt, hogy Jankovich Miklós aktívan részt vett az ingó művészeti emlékek megmentésében, már a kortársak is említésre méltónak találták: Szent Magdolna rézre festett képét – számolt be Fejér György – a neves műgyűjtő „maga első Lajos Királynak Fejérvári kápolnájából, a nagy oltárról levette, midőn a’ Kápolna Milassin Püspök által Isteni szolgálatokra alkalmatlannak ítéltetett, és utóbb lerontatt.”²³

Egy Nagy Lajos korából származó rendkívüli értékű műalkotás részletes leírásával találkozunk az osztrák birodalmi patriotizmus képviselői, Josef Hormayr és Mednyánszky Alajos által Bécsben indított *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte* lapjain. Igaz, az 1824-ben megjelent tanulmány szerzője, Aloys Primisser²⁴, a bécsi Ambras gyűjtemény²⁵ tudós öre Szent Margit ezüst házi oltáraként (*Der silberne Hausaltar der ungarischen Königstochter Margarethe*) ismertette a műtárgyat, a pompás ötvösdarab azonban valójában Nagy Lajos király anyjának, Erzsébet királynénak a meg-

²¹ Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1846). Szerk.: BELITSKA-SCHOLTZ Hedvig. Bp. 1985.; Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei. Kiállítási katalógus. Szerk.: MIKÓ Árpád. Bp. 2002.

²² Tudományos Gyűjtemény 1827. II. 46. A székesfehérvári főtemplomról – a fent említett forrásokat is felhasználva – l.: DERCSÉNYI Dezső: *A székesfehérvári királyi bazilika*. Bp. 1943. 61.; MAROSI Ernő: *Mátyás király székesfehérvári sirkápolnája*. In: *Székesfehérvár Évszázadai*. 2. Szerk.: KRALOVÁNSZKY Alán. Székesfehérvár, 1972. 169–184.; FÉNYI Ottó: *A székesfehérvári királyi bazilika és préposti residentia a XVII. században*. In: *Székesfehérvár Évszázadai* 3. Szerk.: KRALOVÁNSZKY Alán. Székesfehérvár, 1977. 127–144.; KRALOVÁNSZKY Alán: *A székesfehérvári Anjou-sirkápolna*. In: *Művészet I. Lajos király korában (1342–1382)*. Katalógus. Bp. 1982. 165–174.; SZAKÁL Ernő: *A székesfehérvári Anjou siremlékek és I. Lajos király sirkápolnája*. In: *Művészet I. Lajos király korában (1342–1382)*. Katalógus. Bp. 1982. 175–182.

²³ Tudományos Gyűjtemény 1817. XI. 29. Vö.: JANKOVICH: *i. m.* 2002. 87. (31. számú tétel: Bűnbánó Szent Mária Magdolna, 1700 körül. Vörösréz lemez. Bp. Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár. Ltsz.: 3134.)

²⁴ WURZBACH, Constant von: *Biografisches Lexikon der Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebenskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren oder darin gelebt und gewirkt haben*. Wien, 1872. 23. köt. 298–304., ADEL, Kurt: *Joseph Freiherr von Hormayr und die vaterländische Romantik in Österreich*. Auswahl aus dem Werk. Wien, 1969. 31., *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Wien, 1979. 281–282.

²⁵ PRIMISSER, Aloys: *Die k. k. Ambraser-Sammlung*. Wien, 1819.

rendelésére készült.²⁶ Primisser írását a mindenre kiterjedő, tudományos igényű monografikus érdeklődés jellemzi, a stílárís és történeti analógiák értő alkalmazása, illetve a rokon művészeti ágak emlékeinek összevetése. Feldolgozása elején a szerző ismertetést közölt az ónémet szárnyasoltárok fejlődéséről, tartalmi és formai sajátosságairól, s megemlíti a műfaj néhány jelentős európai emlékét. A Batthyány Vincéné bécsi gyűjteményében lévő emlék ismertetésére áttérve Primisser részletesen leírta az „ónémet” – azaz gótikus – stílusú kápolnácskát formázó, első látásra építészeti modellnek tűnő házioltárt. Ismertette és értelmezte az ábrázolt bibliai jeleneteket, figyelmet szentelt a technikai kidolgozásra – zománcdíszítés, ezüst megmunkálásának módszere stb. – s kitért a formai sajátosságokra: a színek összhangjára, az árnyalatokra, a kompozícióra is. Véleményét, amely szerint a házioltár a 13. században élt Margit magyar királylányé lehetett, azzal támasztotta alá, hogy a műalkotáson mindazt a tökéletlenséget (Unvollkommenheit) megtaláljuk, amelyek ama korszak művészetének sajátosságai voltak, például a karok és kezek ügyetlen állása, a perspektíva hiánya, az építészeti elemek monotoníája stb. Az emlék korára következtetett abból is, hogy rajta az ónémet építőművészet jellegzetességei figyelhetők meg. A csúcsívek – ad rövid ismertetést – az épületek fontosabb részein már a 12. században feltűntek, a 13. században pedig már az alárendeltebb helyekre, például az ablakokra is átkerültek. A csúcsíves stílus uralkodása, s vele együtt a házi oltárkán megfigyelhető rózsablakoké is a 13. század végére vált jellemzővé. Az érdeklődők számára megadta néhány, a kérdéssel foglalkozó szakkönyv adatait. Az oltár mesterét – írta – nem ismerjük, német vagy osztrák aranyműves munkája lehet.²⁷ Az aranyozott ezüst, áttetsző (transzluclid) zománc triptichon valójában 1340 és 1350 között Párizsban készülhetett. Az oltárt az óbudai klarissza nővérek őrizték, majd amikor 1541-ben, Buda elfoglalása után Pozsonyba menekültek, magukkal vitték. A klarisszák 1714-ben visszaköltöztek Budára. A birtokukban lévő ötvösremeket a rend II. József rendelete nyomán 1782-ben történt feloszlata után egyéb ingóságaikkal együtt 1784 májusában elárverezték. Primisser szerint a műemkek a mohácsi csata és az ország török megszállása után a margitszigeti kolostorból Pozsonyba, a klarisszákhoz, majd a rend feloszlata után Batthyány hercegprimáshoz került. A későbbi kutatások (Fraknoi Vilmos) szerint azonban az ötvösmunkát a feloszlattott klarissza kolostor ingóságainak elárverezésekor valójában nem Batthyány József hercegprimás, hanem gróf Batthyány Ignác egri kanonok, későbbi erdélyi püspök szerezte meg, majd onnan került a püspök unokaöccse, Batthyány Vince feleségének tulajdonába. Az oltárt 1867-ben a Batthyány család Párizsban értékesítette, majd a párizsi Rothschild-gyűjteményből 1962-ben New Yorkba, a Metropolitan Museum of Arts Cloisters gyűjteményébe került.²⁸

Hazai történeti vonatkozásai miatt tartotta ismertetésre érdemesnek Goró Lajos hadmérnök-kapitány, a *Wanderungen durch Pompeii* című, a pompeji és herkuláneumi ásatások során előkeletett leleteket ismertető, 1825-ben Bécsben megjelent könyv szerzője Nagy Lajos király öccsének, az Itáliában meggyilkolt András (Endre) hercegnek nápolyi siremlékét. „Egy hazánkat illető történetnek emlékét, melly itt Európának legdélibb szegeletében sok más számtalan monumentumok között mintegy elrejtve fekszik, méltó hogy Magyar hazánk közelebről esmerje.”

²⁶ MIHALIK, S.: *Problems concerning the Altar of Elizabeth Queen of Hungary.* = Acta Historiae Artium 1964. 3–4. sz. 247–298. Mihalik A. Primisser tanulmányát a házioltár első említéseként ismerteti. *i. m.* 249.; vö.: *Művészet I. Lajos király korában 1342–1382.* Szerk.: MAROSI Ernő, TÓTH Melinda, VARGA Lívia. Bp. 1983. 96–97.; *Magyarországi művészet 1300–1470 körül.* 1. köt. Szerk.: MAROSI Ernő. Bp. 1987. 230.

²⁷ Taschenbuch für die vaterländische Geschichte 1824. 97–103.

²⁸ MIHALIK: *i. m.* 1964. 249.

A történeti források szerint felesége, Nápolyi Johanna beleegyezésével meggyilkolt András herceg sírja – írta 1826-ban a *Tudományos Gyűjtemény* Régiségek rovatában Goró Lajos – Nápolyban található, a

„Sz. Januárius püspöki templomban, a' sekrestye ajtaja mellett jobbra. Emlék-köve négy szegletű fejr márványból van szépen kifaragva. Közepét egy párkány, szegeleteit négy tziper-mező ékesíti. A' felső két mezőbe, melly tojás kerekességű, 's mellyet egy gerenda balról jobbra két egyenlő részre oszt, négy lilium vagyon kivágva. Az alsó két tziper-mező karika formájú, egyikben balról egy koronázott – a' másikban egy pikkelyes oroszlány van.”

Goró közölte a két címer között elhelyezkedő sírfelirat szövegét, illetve annak a fehér márványtáblának a feliratát, amely a síremlék előtt, a padlón található, s amely arról tudósít, hogy András herceg sírját a templomnak az 1732-es földrengést követő 1733. évi helyreállításakor helyezték át a sekrestye mellé.²⁹

PAPP JÚLIA

Könyvtári állások betöltése a Széchényi Könyvtárban 1896-ban. E rövid tanulmány megkísérli bemutatni – fennmaradt írásbeli dokumentumok alapján – hogyan kerültek betöltésre az állások a millennium évében a Széchényi Könyvtárban, akkori nevén: a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában.

Vizsgálódásaink a következő kérdésekre keresik a választ. Kik pályáztak könyvtárosi állásra a kor egyik meghatározó jelentőségű intézményébe? Ennek bemutatása szociográfiai jellegű – s bár a minta igen szűk, mint cseppben a tenger, tükröződik benne a társadalmi valóság. Kiket találtak alkalmasnak az állás betöltésére, milyen elvárásoknak kellett a pályázóknak megfelelniök, mi volt tehát a felállított követelmény-rendszer? Ez a válasz már szorosan a könyvtárosképzés témaköréhez kapcsolódik. Végül: milyen módszerrel történt a kiválasztás, s az adott esetekben hozott döntéseket igazolta-e az idő?

²⁹ *Tudományos Gyűjtemény* 1826. VIII. 132–134. A síremlék későbbi ismertetései közül l.: HOVÁNYI Ferenc: *Olasz út 1850-ben. I–II.* Bécs, 1851. II. 137.; ZÁDORI Ev. János: *Utivázlatok Olaszországból, 1867.* = *Magyar Sion* 1868. 708.; SIMONYI Ernő: *András magyar királyfi sírja Nápolyban.* = *Századok* 1868. 211–212.; ÓVÁRY Lipót: *A nápolyi magyar történelmi műemlékek.* = *Budapesti Szemle* 1874. (4.) 407–408.; *A magyar nemzet története.* (Szerk.: SZILÁGYI Sándor) III. köt. *Az Anjou ház és örökösei. (1301–1439).* Írták: PÓR Antal és SCHÖNHERR Gyula. Bp. 1895. 172–173. o. közötti táblán a síremlék fényképével.; Dr. MISKOLCZY István: *András herceg tragédiája és a nápolyi udvar. I.* = *Századok* 1928. 7–8. sz. 799–800. BANFI, Florio: *Ricordi Ungheresi in Italia.* Roma, 1942. 101–102.; GENTHON István kiadatlan kézírata a magyar vonatkozású külföldi művészeti emlékekről. /MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattára, MKI – C – I – 36./; CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Anjou Endre bibliája.* In: *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról.* (Szerk.: SZÉKELY György) Bp. 1984. 390.; BELLÉR Béla: *Magyarok Nápolyban.* Bp. 1986. 44–45.; CSORBA László: *Magyar emlékek Itáliában.* Benda FOTO 2003. 54, 57.